

40 LET RADIJSKE ODDAJE SLOVENSKA ZEMLJA V PESMI IN BESEDI

JASNA VIDA KOVIČ

Radijska oddaja Slovenska zemlja v pesmi in besedi (v nadaljevanju SZVPB) je radiofonski prostor, namenjen govorno-glasbenim vsebinam, povezanim s slovensko kulturno dediščino; vseskozi zvesta izvirnemu, neprirejane- mu, nemanipuliranemu glasbenemu in govornemu izrazu Slovencev, ki živijo tu in zunaj meja domovine. Skozi glasbo in besedo se predstavlja in seveda nekako ohranja vsaj spomin na včerajšnje in predvčerajšnje življenjske navade ljudi na podeželju in tudi v mestu.

Oddaja ohranja in spodbuja naše značilno večglasno petje, v nekaterih predelih Slovenije prepoznavno in nezamenljivo s kakršnim koli drugim evropskim izročilom. Ohranja in spodbuja k negovanju narečne govorice, ki bogati globalni jezikovni prostor. Išče in predstavlja godce na ljudska glasbila, manj običajna glasbila in tiste, ki s klasičnimi instrumenti povezujejo nekdanjo in današnjo godčevsko tradicijo pri nas.

Oddaja Slovenska zemlja v pesmi in besedi ponuja, vsaj po mojem mnenju, možnost, da v svetu velikih marketinških dogodkov, komercialnih uspehov, ki jim seveda tudi radijski medij posveča vse več pozornosti, zadržimo normalen dih, ustrezen bitju človekovega srca.

Prepričana sem, da ta glasba ne zanima samo starejše populacije poslušalcev, ampak da se tudi že najstniki, ki živijo na podeželju ali v mestu, nemalokrat čudijo ob drugačnih zvokih, kot so jih vajeni poslušati v disku v krogu svojih vrstnikov. Mogoče ta zvok ni ravno s citer mojstra iz Luč, kakršen je Tone Mlačnik, je pa morda s katere od violin mojstrov s severne Evrope iz godčevskih skupin, ki oživljajo svojo lastno ljudsko glasbo. Po Evropi je veliko mladih, ki jih zanima bogata zvočna raznolikost tradicij evropskih narodov in narodnosti.

Oddaja Slovenska zemlja v pesmi in besedi želi torej utrditi zavest o vrednosti in posebnosti naše kulturne dediščine, hkrati pa spodbuditi mlajše rodove k oživljanju tradicije - seveda v izrazoslovju današnjega časa.

Imamo to srečo, da smo v evropskem prostoru eden tistih narodov, ki še lahko povezujemo živo, neposredno ljudsko izročilo s tako imenovanim oživiljenim, poustvarjenim. Poustvarjanje slovenske ljudske glasbe ima danes, v tretjem tisočletju veliko večje in raznovrstne razsežnosti kot nekoč. Najpogostejša oblika, ki danes ohranja in osvetljuje

je slovensko ljudsko petje in godčevstvo, so srečanja pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž, nad katerimi bdi Javni sklad RS za kulturne dejavnosti. Radio Slovenija redno "pokriva" te glasbene dogodke in jih v tem ciklu tudi objavlja.

Kakšne so bile razmere, v katerih je začela svojo pot oddaja Slovenska zemlja v pesmi in besedi?

Po pripovedovanju starejših kolegov in tudi po nekaterih ohranjenih dokumentih je bila slovenska izvirna ljudska glasba zelo redek gost na radijskih valovih. Tovrstnega arhiva na takratnem Radiu Ljubljana ni bilo. Ni ga bilo tudi zato, ker so povojna leta prinesla hrepenenje po novih vrednotah, novih zamislih, novi duhovni gradnji. Razumljivo, da nihče pri tem ni mislil na izročilo, čeprav vemo, da je bila marsikatera borbena pesem, partizanska pesem naslonjena na ljudsko ali njena literarno prirejena varianta.

Poleg tega se je marsikomu, ki je odločal o radijskem programu, zdelo ljudsko petje "gostilniško, kmečko" in pozornosti nevredno blago.

Kakorkoli že, preden se je oglasila prva oddaja Slovenska zemlja v pesmi in besedi, so poslušalci Radia Ljubljane lahko občasno - posebno ob praznikih - spremljali oddaje Iz domače skrinje, pozneje tudi krajše priložnostne prispevke o, recimo, predpustnem času iz različnih krajev Slovenije.

AVIZO

Na večer 22. oktobra 1966 se je na takratnem Radiu Ljubljana prvič oglasil za simfonični orkester prirejeni belokranjski napev Aj, zelena je vsa gora, mojstrovina skladatelja Uroša Kreka kot uvod k prvi in pozneje vsaki naslednji ter tudi današnji oddaji cikla SZVPB.

AVTORICA PRVE ODDAJE

Dr. Zmaga Kumer je pripravila prvo in naslednje tri oddaje ter ob komentarju predstavila terenske zvočne zapise, ki

Iz zadnjega terena Jasne Vidakovič v Dolenčičah, rojstnem kraju in hiši Antona Ažbeta, kjer je pela družina Štibelj in igrala skupina Suha špaga. (Foto: Janez Eržen.)

so danes shranjeni v GNI ZRC SAZU, ustanovi, v kateri je nestorica slovenske etnomuzikologije delovala desetletja - do svoje upokojitve in še čez.

PRVA ODDAJA

V prvi oddaji so nastopili pevci in pripovedovalci ter godci iz Ribniške doline ter iz Zagorice na Dobropolju. Od vseh začetkov oddajo spremlja in ji pomaga "dihati" pevka, pripovedovalka Ančka Lazar (Vintarjeva Anica), v njej pa poje tudi njen brat Ivan s pevci Zagoriškimi fanti.

V našem arhivu se je tudi po zaslugi Ančkinih obiskov na RA SLO nabralo čez 300 glasbenih enot iz izročila dela dobrepolske doline in več kot dvajset samostojnih torkovih oddaj.

BRALCI IN VODITELJI ODDAJ

Prvo oddajo je brala Julka Sever (por. Vahen), pozneje so jo največkrat vodili sprva Marija Velkavrh in Marjan Kralj, nato Edo Mohorko, Simona Juvan, Nadja Jarc, Igor Velše. Vse svoje avtorske oddaje pa dve desetletji vodim sama.

POMOČ PRVIM KORAKOM

Julijan Strajnar, sodelavec GNI ZRC SAZU, je bil najpogostejši spremljevalec prvih korakov radijske redakcije za ljudsko glasbo. Poskrbel je za mentorstvo pri terenskem zbiranju oziroma izbiranju gradiva iz arhiva inštituta pri začetkih dela redakcije. Pot, ki sem jo sprva kot urednica morala načrtovati v tedenskih, mesečnih in letnih delovnih predlogih, je bila plod pogovorov, soočanj in rešitev čisto praktičnih terenskih ugank, za kar me Oddelek za muzikologijo na ljubljanski Filozofski fakulteti ni mogel opremiti. Žal mi je, da tudi danes, ko je vendar muzikološka misel zrelejša, na slovenskih visokošolskih zavodih ne obstaja katedra za etnomuzikologijo. V mnogo evropskih državah v okviru glasbenih akademij namreč že od osemdesetih let minulega stoletja obstajajo oddelki za ljudsko glasbo, ne samo teoretski, ampak tudi praktični - s poučevanjem ljudske vokalne in instrumentalne glasbe.

VSEBINA ODDAJ

V teh 40 letih smo v oddajah SZVPB pozornost namenili predvsem pesmim, godčevskim vižam in narečnim pripovedim o šegah in navadah, dogodkih, z opisi oseb in krajev.

V tematskih oddajah, reportažnih in portretnih oddajah smo pozornost namenili bogastvu ljudskega petja (na primer: šestglasju v Lučah ob Savinji, petglasju v Selah nad Borovljami, štiriglasju v Veliki Varnici v Halozah, triglasju vsepovsod po Dolenjskem, dvoglasju v Istri, Prekmurju in Porajbu, enoglasju na poteh k mnogim baladam, osebnim pesmim, godčevskim "prgliham", okroglim in zabavljivim napevom, uspavankam, izštevankam, otroškim napevom).

Pri tem smo bili še posebej pozorni na način interpretacije in na kakovost posameznih glasov in petja v skupinah, in sicer v pesmih različnih vsebin in namenov: ljubezenskih, vojaških, vseh vrst obrednih, pripovednih, šaljivih, poučnih, drugih stanovskih, voščilnih, zdravicah itd.

Posvetili smo se ljudskemu godčevstvu (opreklju, goslim, raznovrstnim basom - tudi lončenim, harmonikam, žveglam, trstenkam, klarinetom, cimbalom, tamburicam, orglicam, citram, tolkalom, okarinam, lajnam, kitaram in brezštevilnim preprostim glasbilom in predmetom, ki se za muziciranje spremenijo v glasbila t. i. mačje muzike).

S tem povezane so tudi mnoge oddaje o oblikah in pojavih ljudskega plesa Slovencev.

V folklornih pripovedih smo iskali značilne izraze in zvočne odtenke besednih narečij za vso snovno in nesnovno kulturno izročilo vseh etničnih pokrajin. Zvočno smo zapisali mnoge pripovedi, pripovedke, pravljice, resnične in izmišljene zgodbe, uganke, zanimivosti s področja čarovne medicine, izraze v oblačilni, plesni kulturi, se dotaknili običajev in tabujev okrog rojstev, porok in smrti itd.

ZVOČNI ARHIV

Slovenska zemlja v pesmi in besedi ni samo radijska oddaja - je tudi bogatenje zvočnega arhiva ob potovanjih med ljudmi z mikrofonom v rokah. Tako sem v 33 letih vodenja redakcije za ljudsko glasbo RA SLO kot urednica, glasbena producentka in novinarka zbrala in v zvočni arhiv uredila približno 20 tisoč minut zvočnih posnetkov izvirnega ljudskega izročila vseh slovenskih pokrajin, tudi zamejstva (pesmi, godčevske viže in pripovedi v narečju). Mnogi posnetki so nastali ob tehnični pomoči kolegov tonskih mojstrov, nekatere sem posnela sama.

POSLUŠANJE ODDAJ

V tem tisočletju je po statističnih podatkih in merjenjih poslušanja oddaja SZVPB na 12. mestu vseh radijskih

Iz žive radijske oddaje, ko so bili v gosteh pohorski pevci iz Stranic in mag. Igor Cvetko. (Foto: Janez Eržen.)

oddaj na treh programih RA SLO. Mnogi spontani odgovori v radijskih anketah med poslušalci govorijo o željah po večjem deležu domače, slovenske in še posebej narodne glasbe. Statistični podatki iz leta 2004 pa kažejo, da si radijski poslušalci želijo vsaj 17 odstotkov ljudske glasbe, medtem ko jim RA SLO ponuja le 1 odstotek.

In še nekaj o poslušanosti: prvi program RA SLO na srednjevalovni dolžini zvečer po osmi uri doseže velik del Evrope. Tako imamo podatke in čisto konkretna oglašanja poslušalcev iz različnih evropskih držav, na primer iz Nemčije, Poljske, Francije, tudi s Švedske, pa tudi klice številnih popotnikov v avtomobilih in tovornjakih po Evropi. S pomočjo svetovnega spleta oddajo poslušajo tudi v Ameriki, Kanadi in Avstraliji, predvsem naši izseljenci in njihovi potomci, ki se vračajo h kulturnim koreninam svojega rodu.

SPODBUDA PRIHODNJIM RODOVOM

Oddaja SZVPB si nemara lasti tudi del zaslug za rastoče zanimanje za tradicijsko glasbeno govorico med mlajšimi, ki so začeli poustvarjati pesmi ali godčevske viže (najmlajši v vrtcih, šolska mladina, najstniki in študentje ter nekateri klasično izobraženi glasbeniki).

SKLEPNA MISEL

Torkov večer danes, ob svojem 40. rojstnem dnevu, ostaja zvest spremljevalec najintimnejšega glasbenega izražanja Slovencev in Slovenek - vseskozi spremlja, komentira, osvetljuje, ozavešča, odkriva, poudarja, ohranja prvobit-

nost izraza, obliko in vsebino ljudskega izročila, ki ga je obrusil samo zob časa, ko se je kotalilo iz enega v drugo stoletje, iz enih ust v druga ušesa, brez skladateljskih, prirediteljskih ali kakšnih drugačnih posegov.

Oddaja do danes ni in, upajmo, tudi v prihodnje ne bo podlegla skušnjavam umetnega plemenitenja pogosto neobrušenih oblik lokalnega izročila. Še naprej bo prinašala zrna resničnega izražanja ljudskih pevcev in godcev, skupaj z njihovimi dragocenimi komentarji v pisanih krajevnih narečjih.

Ustvarjalcem je v minulih letih ponujala veliko zadoščenja ob odkrivanju vedno novih in presenetljivih skrivnosti ljudske glasbene dediščine. Pevcem in godcem je postavila ogledalo, v katerem tudi danes lahko prepoznajo bogastvo rodov, poslušalcem pa ponuja nič koliko zanimivosti, poistovetenja, lastnega spominjanja in toplote, ki jo vsebuje prav domače izročilo.

Še naprej, če bodo spremenjeni časi dopustili, bomo nadaljevali korake te štiridesetletne zgodovine - lahko rečem - po posebnih, ne samo glasbenih, pa tudi ne samo govornih, ampak intimnih človeških poteh - tudi z namenom priti bliže k sebi.

